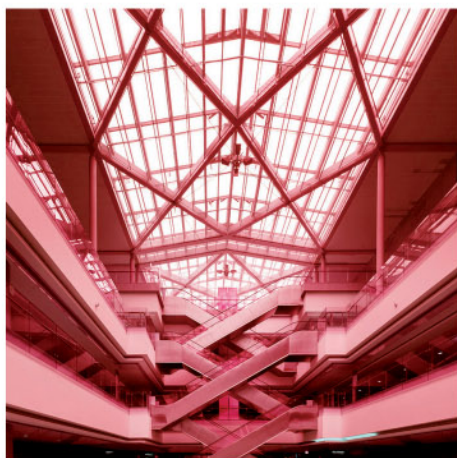

sprawozdawczość ostrożnościowa

i finansowa firm inwestycyjnych

Piotr Staszekwicz

sprawozdawczość ostrożnościowa i finansowa firm inwestycyjnych

Piotr Staszekwicz

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Warszawa 2014

Oficyna
a Wolters Kluwer business

Recenzent
Dr Andrzej Jakubowicz

Wydawca
Grzegorz Jarecki

Redaktor prowadzący
Janina Burek

Opracowanie redakcyjne
Anna Maria Thor
Iwona Pisiewicz

Korekta
Iwona Pisiewicz

Skład i łamanie
Firma Verso

Projekt graficzny okładki
Barbara Widlak

Zdjęcie wykorzystane na okładce
© *gui yong nian*

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

Szanujemy prawo i własność.
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer SA, 2014

ISBN 978-83-264-4513-2

Wydane przez:
Wolters Kluwer SA

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Beacie i Molce

Spis treści

Podziękowania	9
Wstęp	11
Rozdział 1. Sprawozdanie finansowe. Uwagi ogólne	15
1.1. Cel i elementy sprawozdania finansowego	15
1.2. Proces tworzenia sprawozdania finansowego	18
1.3. Wiarygodność sprawozdań	20
1.4. Sprawozdania finansowe oparte na systemie prawnym a inne sprawozdania	22
1.5. Podsumowanie	24
Rozdział 2. Zakres sprawozdawczości finansowej	25
2.1. Funkcja sprawozdania finansowego	25
2.2. Prezentacja sprawozdań	33
2.3. Podstawowe formy prezentacji sprawozdań	43
2.4. Konsolidacja i sprawozdawczość wielozakładowa	44
2.5. Podsumowanie	45
Rozdział 3. Analiza sprawozdania finansowego i rewizja finansowa	47
3.1. Przegląd sprawozdania finansowego	47
3.2. Charakterystyka elementów składowych sprawozdania finansowego.	49
3.3. Opinia rewidenta	64
3.4. Podsumowanie	75

Rozdział 4. Uwagi o ryzyku	76
4.1. Ryzyko	76
4.2. Typologia ryzyka ujawnianego w sprawozdawczości finansowej i ostrożnościowej	79
4.3. Typowe miary ryzyka	87
4.4. Podsumowanie	110
Rozdział 5. Sprawozdawczość ostrożnościowa	111
5.1. Powiązania sprawozdawczości finansowej i ostrożnościowej	114
5.2. Mechanizm ujawnień	121
5.3. Sprawozdawczość i ujawnienia ostrożnościowe. Przykład firm inwestycyjnych	123
5.4. Podsumowanie	140
Rozdział 6. Wybrane narzędzia identyfikacji ryzyka i pozycje obciążone ryzykiem	141
6.1. Typowe narzędzia identyfikacji obszarów ryzyka	141
6.2. Wybrane typowe pozycje i procedury obciążone ryzykiem	155
6.3. Podsumowanie	183
Rozdział 7. Weryfikacja hipotez i obszarów ryzyka	184
7.1. Hipotezy wstępne i robocze	184
7.2. Metody badania	186
7.3. Dane, próba, okres	189
7.4. Wyniki	190
7.5. Ocena wyników i wnioski	208
Zakończenie	215
Załączniki	
Załącznik 1. Sprawozdania finansowe domu maklerskiego (skonsolidowane)	219
Załącznik 2. Uzgodnienie aktów normatywnych przywołanych w tabeli 5.2	239
Bibliografia	245
Indeks	251

Podziękowania

Książka ta nie powstałaby bez życzliwości kilku osób, którym pragnę złożyć serdeczne podziękowania: Pani Profesor E. Mączyńskiej za wskazanie kierunku, Pani Profesor M. Roman za egzemplifikację sytuacji, gdy bohater staje między wartościami a koniecznościami. Marzenie i Jarkowi Horobowski składam podziękowania za wielokrotne dyskusje o upadłości, i nie tylko, byłemu zespołowi „CRD Team” za zaangażowanie w zmiany, a Bartkowi za szlacheckie dotrzymywanie słowa. Uwagi nieznanego mi z nazwiska recenzenta wewnętrznego, jak i zewnętrznego, Pana Andrzeja Jakubowicza, istotnie wzbogaciły książkę. Niniejsza pozycja nie powstałaby bez pomocy ze strony redakcji, a w szczególności pana Grzegorza Jareckiego, którego cierpliwość wzbudza najwyższy szacunek. Pani Iwona Pisiewicz dziękuje za nietuzinkowe opracowanie redakcyjne.

Luci, zaś dziękuję za to wszystko, czego nie sposób wyrazić słowami.

Economics has moved – more than economists would like to think – from being a scientific discipline into becoming free market capitalism’s biggest cheerleader.

Ekonomia zmieniła się – i to bardziej niż niektórzy ekonomiści chcieliby przyznać – z dziedziny naukowej w kapitalistyczną orędowniczkę wolnego rynku.

J.E. Stiglitz, *Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy*,
W.W. Norton, London 2010, s. 238.

Wstęp

Głównym impulsem do napisania niniejszej pozycji była rozmowa autora z jego kolegą, który jest praktykującym sędzią. Dyskusja dotyczyła interpretacji sprawozdań finansowych w wypadku analizy przesłanek obowiązku zgłoszenia wniosku dotyczącego wszczęcia postępowania upadłościowego. Skutkiem tejże rozmowy była konkluzja, iż ze względu na różny zakres zainteresowań oraz potrzeb informacyjnych sprawozdania finansowe są nad- lub niedointerpretowane, a kwestie te niekoniecznie pozostają oczywiste dla użytkowników sprawozdań finansowych. Uwaga ta rozciąga się także na asymetrię informacji wywołaną obecnością w obrocie zarówno sprawozdawczości ostrożnościowej, jak i finansowej. Wobec tego celem niniejszej pozycji jest nakreślenie granic i różnic między sprawozdawczością finansową a ostrożnościową i ich wzajemnych relacji. Niestety, w dziedzinie tak rozległej jak sprawozdawczość, rewizja finansowa i rachunkowość nie sposób zakreślić ram całości zagadnienia bez wpływu na długość przekazu. Właśnie dlatego ograniczono zakres wypowiedzi jedynie do związku ryzyka ze sprawozdawczością finansową i ostrożnościową.

Założono, że Czytelnik w ramach aktywności zawodowej korzysta ze sprawozdań finansowych lub ostrożnościowych. W konsekwencji niniejsza pozycja jest wyborem zagadnień związanych z analizą sprawozdawczości (subiektywnym, acz poddyktowanym praktyką).

Niniejsza pozycja prezentuje połączenia między sprawozdawczością finansową a sprawozdawczością ostrożnościową wykorzystywaną na potrzeby nadzoru finansowego.

Sprawozdanie finansowe to zestawienie, które większość podmiotów gospodarczych mających osobowość prawną musi przedstawiać do rejestru pu-

blicznego – dostępnego dla każdego. Ta cecha skutkuje tym, że sprawozdania finansowe są podstawowym źródłem informacji o podmiotach gospodarczych.

Sprawozdawczość ostrożnościowa to proces oparty na ewidencji księgowej polegający na: przygotowaniu, przesłaniu, ujawnieniu, uzgodnieniu i zweryfikowaniu informacji do celów nadzoru mikro- i makroostrożnościowego.

Elementami wspólnymi dla sprawozdawczości finansowej i ostrożnościowej są: prawnie i uniwersalnie określone reguły konstrukcyjne, wspólne źródło danych w postaci ewidencji księgowej oraz obowiązek publikacji i udostępnienia informacji sprawozdawczej. W wypadku sprawozdawczości ostrożnościowej obowiązek publikacji jest jednak ograniczony.

Podobnie jak sprawozdania finansowe dla ogółu obrotu gospodarczego, tak sprawozdania ostrożnościowe – będące specjalną grupą sprawozdawczości, stworzonej na podstawie zasad rachunkowości wzbogaconych o reguły analizy ryzyka – są podstawowym źródłem wiedzy dla instytucji nadzorujących rynki finansowe.

Elementem łączącym te dwa kanały sprawozdawcze jest pojęcie *ryzyka*. Ryzyko przejawia się jednak pod różnymi postaciami zarówno w sprawozdawczości finansowej, jak i ostrożnościowej. Przez obszar ryzyka rozumie się element sprawozdawczości bądź element procesu tworzenia lub weryfikowania sprawozdawczości.

Autor zamierza przybliżyć niektóre wspólne cechy ryzyka w rozumieniu przyjętym w obydwu kanałach sprawozdawczych. Książka dotyczy w większej mierze polskiego systemu rachunkowości (PSR), zwłaszcza zakresie sporządzania sprawozdań finansowych, aczkolwiek w wielu wypadkach zasygnalizowano odniesienia do Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF).

Systemy rachunkowości finansowej i sprawozdawczości ostrożnościowej podlegają obecnie intensywnym przekształceniom związanym z kryzysem z 2008 r. W niniejszej pozycji baczniejszą uwagę zwrócono na naturę mechanizmów sprawozdawczych, nie koncentrując się na dynamice bieżących zmian. Większość przykładów ograniczono do rynku firm inwestycyjnych¹, a w szczególności domów maklerskich domicylowanych w Polsce, głównie z powodu specyfiki tego rynku oraz ograniczonej liczby publikacji w tym zakresie.

W opracowaniu przyjęto kilka hipotez wstępnych:

Hipoteza pierwsza: między sprawozdawczością finansową a ostrożnościową zachodzi związek.

¹ Przez pojęcie *firma inwestycyjna* rozumie się dom maklerski, zagraniczną firmę inwestycyjną oraz firmę inwestycyjną z państw trzecich; art. 98a ust 1. pkt. 8 Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Dz. U. z 2010 r. Nr 211, poz. 1384 z późn. zm.).

Hipoteza druga: sprawozdawczość finansowa zmienia się, rezygnując z przekazu ilościowego na rzecz jakościowego.

Hipoteza trzecia: unifikacja międzynarodowa niekoniecznie wpływa korzystnie na stabilność lokalnych standardów finansowych.

Hipoteza czwarta: istnieje granica zastosowania mechanizmu ujawnieniowego.

Hipoteza piąta: Klasyczny dwuwymiarowy system rejestracji zdarzeń gospodarczych jest niewystarczający do unifikacji systemów sprawozdawczych ryzyka.

Powyższe hipotezy wstępne stanowią punkt wyjścia do ustalenia hipotez roboczych.

W niniejszej pozycji wykorzystano podejście „od ogółu do szczegółu”. Przykłady z praktyki mają na celu weryfikację wskazanych tendencji i związków. Publikację wyróżniają przykłady zaczerpnięte w głównej mierze z segmentu firm inwestycyjnych, bowiem pomimo dużej zbieżności z segmentem bankowym rynek firm inwestycyjnych jest odrębny.

Nie udało się jednak uniknąć niektórych kompromisów. Podstawowa decyzja dotyczyła proporcji między przejrzystością a precyzyjnością wypowiedzi. W początkowych rozdziałach zwrócono uwagę na przedstawienie podstawowych koncepcji i relacji, by w dalszych zwiększyć poziom szczegółowości.

Z niniejszej pozycji mogą skorzystać studenci, pracownicy naukowcy, jak również osoby aktywne zawodowo. We wszystkich obszarach działalności ekonomicznej Czytelnika, takich jak zakup mieszkania w spółdzielni mieszkaniowej czy przekazywanie darowizn na rzecz fundacji, aż po podstawową analizę fundamentalną inwestycji kapitałowych, analizę wiarygodności kontrahenta można zacząć od analizy sprawozdania finansowego.

Niniejsza pozycja powinna w pewnym zakresie przybliżyć znaczenie suchego faktograficznego języka stosowanego w sprawozdawczości oraz wskazać pola obciążone uznaniowością. Mam nadzieję, że Czytelnik nauczy się znajdować odpowiedzi na pytania związane ze sprawozdawczością ryzyka, jak również zadawać je osobom zawodowo związanym z sprawozdawczością. Osoby będące u progu swojej ścieżki zawodowej, w zakresie finansów, mogą skonfrontować swoje wyobrażenia o sprawozdawczości z niniejszym wyborem, dokonany głównie na podstawie praktyki zawodowej autora. Niniejsza pozycja przybliża schematy stosowane w sprawozdawczości. Praktykom może umożliwić zorganizowanie własnych doświadczeń wokół innych schematów. Ostatni rozdział adresowany jest głównie do Czytelnika zainteresowanego kwestiami teoretycznymi, zawiera weryfikacje wstępnych hipotez, jak również wskazuje możliwe rozwiązania.

Problematykę przedstawiono w trzech warstwach: pierwsza z nich obejmuje logikę poszczególnych instytucji sprawozdawczych i ostrożnościowych. Cechuje ją znaczny stopień agregacji, a składa się na nią zestawienie wybranych zagadnień praktycznych i teoretycznych. Warstwa druga, czyli przykłady, ma na celu wskazanie rzeczywistego zastosowania lub skutku omawianej koncepcji teoretycznej lub zwrócenie uwagi na to, że sama praktyka gospodarcza inicjuje rozwój niektórych tendencji. W warstwie trzeciej, składającej się z przypisów i weryfikacji empirycznej hipotez, Czytelnik znajdzie uzupełnienie teoretyczne, wyniki własnych badań autora oraz odesłania do dostępnych opracowań, w tym monografii poświęconych wyłącznie niektórym kwestiom.

Praca ma charakter selektywny. Podstawą wyznaczania obszarów szczególnego zainteresowania były następujące kryteria:

- duże znaczenie praktyczne lub teoretyczne,
- konflikt między teorią a praktyką,
- nowatorstwo lub nieobecność w literaturze.

Pomimo przedstawionych kryteriów wyboru, mechanizm wyznaczenia obszarów ma jednak cechy uznaniowe i oparty jest na doświadczeniu autora.

Na treść pozycji składa się siedem rozdziałów; w pierwszych sześciu omówiono cechy i zakres sprawozdań finansowych, ryzyko, sprawozdawczość ostrożnościową, elementy analizy i weryfikacji oraz relacje między sprawozdawczością finansową a ostrożnościową. W rozdziale siódmym zweryfikowano hipotezy oraz opisano empiryczne badanie identyfikacji obszarów ryzyka.

Sprawozdanie finansowe. Uwagi ogólne

1.1. Cel i elementy sprawozdania finansowego

Zgodnie z pierwszym Międzynarodowym Standardem Rachunkowości (pkt 9):

sprawozdanie finansowe stanowi uporządkowane przedstawienie sytuacji finansowej i efektywności finansowej jednostki. Celem sprawozdania finansowego jest dostarczanie informacji na temat sytuacji finansowej, efektywności finansowej i przepływów pieniężnych jednostki, które są użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu przez nich decyzji gospodarczych. Ponadto sprawozdanie finansowe przedstawia także rezultaty staranności w zarządzaniu przez kierownictwo powierzonymi mu zasobami. Aby zrealizować ten cel, sprawozdanie finansowe dostarcza informacji o:

- a) aktywach,
- b) zobowiązaniach,
- c) kapitale własnym,
- d) przychodach i kosztach,
- e) wkładach dokonanych przez właścicieli i wypłatach na rzecz właścicieli występujących w charakterze udziałowców, oraz
- f) przepływach pieniężnych.

Informacja taka, wraz z innymi danymi zawartymi w informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego, pomaga użytkownikom sprawozdań finansowych w przewidywaniu przyszłych przepływów pieniężnych jednostki, a w szczególności ich terminów oraz stopnia pewności.

W punkcie 10 MSR 1 zdefiniowano pełne sprawozdanie finansowe, twierdząc, że:

składa się [ono] z:

- a) sprawozdania z sytuacji finansowej na koniec okresu,
- b) sprawozdania z całkowitych dochodów za dany okres,
- c) sprawozdania ze zmian w kapitale własnym za okres,
- d) sprawozdania z przepływów pieniężnych za okres,
- e) informacji dodatkowych o przyjętych zasadach (polityce) rachunkowości oraz innych informacji objaśniających, oraz
- f) sprawozdania z sytuacji finansowej na początek najwcześniejszego porównawczego okresu, w którym jednostka zastosowała zasady (politykę) rachunkowości retrospektywnie lub dokonała retrospektywnego przekształcenia pozycji w sprawozdaniu finansowym, lub przeklasyfikowała pozycje w swoim sprawozdaniu finansowym.

Jednostka może nadawać sprawozdaniom inne nazwy niż zastosowane w standardzie.

W polskiej przestrzeni prawnej sprawozdania finansowe sporządzane zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej MSSF¹ zatwierdzonymi przez Unię Europejską stosują dla swoich skonsolidowanych sprawozdań finansowych emitenci papierów wartościowych oraz banki².

Standardy MSSF mogą być stosowane:

- do skonsolidowanych sprawozdań finansowych³:
 - emitentów papierów wartościowych zamierzających ubiegać się lub ubiegających się o ich dopuszczenie do obrotu na jednym z rynków

¹ W praktyce stosuje się wiele nazw odnoszących się do MSSF. W art. 2 ust. 3 Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (Dz. U. z 2009 r. Nr 152, poz. 1223 z późn. zm; dalej: u.r.) ustawodawca odnosi się do MSR (Międzynarodowy Standard Rachunkowości); w rozporządzeniu WE 1606/2002 (art. 2) pojęcie „międzynarodowe standardy rachunkowości” oznacza „Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR), Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) i odnoszące się do nich interpretacje (interpretacje SKI-KIMSF), kolejne zmiany tych standardów i odnoszących się do nich interpretacji, przyszłe standardy i związane z nimi wydane lub przyjęte przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (RMSR)”. W samych standardach zastosowano określenie: Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSR 1.7 – Rozporządzenie Komisji (WE) Nr 1126/2008 z dnia 3 listopada 2008 r. przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady). W praktyce do ich opisanego używa się terminu „standardy międzynarodowe”, jak również skrótów MSR, MSSF, MSSF/MSR, MSR/MSSF. Struktura ta wiąże się z historyczną zmiennością organów stanowiących standardy. W niniejszej publikacji terminy te są stosowane zamiennie, o ile nie zaznaczono inaczej.

² Art. 55. pkt. 6 oraz 7 u.r.

³ Art. 55.5 u.r.

- regulowanych krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego (mogą być sporządzane zgodnie z MSR);
- jednostek dominujących niższego szczebla, wchodzących w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca wyższego szczebla sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR (mogą być sporządzane zgodnie z MSR).
 - do jednostkowych sprawozdań finansowych⁴:
 - emitentów papierów wartościowych dopuszczonych, emitentów zamierzających ubiegać się lub ubiegających się o ich dopuszczenie do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego (mogą być sporządzane zgodnie z MSR);
 - jednostek wchodzących w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR (mogą być sporządzane zgodnie z MSR);
 - oddziałów przedsiębiorcy zagranicznego (mogą być sporządzane zgodnie z MSR, jeżeli przedsiębiorca ten sporządza sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR).

W pozostałych przypadkach, w odniesieniu do podmiotów mających siedzibę na terytorium Polski, mają zastosowanie przepisy ustawy o rachunkowości oraz wydanych na jej podstawie aktów prawnych niższego rzędu z wyjątkiem sytuacji nieunormowanych w przepisach prawnych oraz w krajowych standardach rachunkowości wydanych przez Komitet Standardów Rachunkowości. W razie braku odpowiedniego standardu krajowego jednostki mogą stosować MSR⁵.

Standardy dotyczą jedynie aspektu związanego ze sprawozdawczością finansową, jednostki stosują przepisy ustawy oraz przepisy wykonawcze wydane na jej podstawie, w zakresie nieuregulowanym przez MSR⁶.

W świetle ustawy o rachunkowości sprawozdanie finansowe składa się z bilansu, rachunku zysków i strat, informacji dodatkowej, obejmującej wprowadzenie do sprawozdania finansowego oraz dodatkowe informacje i objaśnienia w przypadku, gdy jednostka podlega badaniu sprawozdań finansowych. Obejmują one także zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym oraz rachunek przepływów pieniężnych. Do rocznego sprawozdania finansowego dołącza się (z reguły) sprawozdanie z działalności jednostki. W konsekwencji sprawozdania finansowe obejmują:

- w wąskim znaczeniu:
 - bilans,
 - rachunek zysków i strat,

⁴ Art. 45. 1a, 1b, 1e u.r.

⁵ Art. 10.3 u.r.

⁶ Art. 2.3 u.r.

Celem książki jest wskazanie granic i różnic oraz wzajemnych relacji między sprawozdawczością finansową a sprawozdawczością ostrożnościową, wykorzystywaną na potrzeby nadzoru finansowego. Przybliżono w niej niektóre wspólne cechy ryzyka w rozumieniu przyjętym w obu kanałach sprawozdawczych. Tematyka dotyczy głównie polskiego systemu rachunkowości, zwłaszcza w zakresie sporządzania sprawozdań finansowych, choć w wielu wypadkach zawiera odniesienia do Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (MSSF). Większość przykładów ograniczono do rynku firm inwestycyjnych, a w szczególności do polskich domów maklerskich.

W publikacji wnikliwie omówiono: cechy i zakres sprawozdań finansowych, ryzyko, sprawozdawczość ostrożnościową, elementy analizy i weryfikacji oraz relacje między sprawozdawczością finansową a ostrożnościową. Na podstawie przykładów zaczerpniętych z praktyki zweryfikowano postawione hipotezy oraz opisano empiryczne badanie identyfikacji obszarów ryzyka.

Opracowanie przeznaczone jest dla biegłych rewidentów, dyrektorów finansowych, głównych księgowych, jak również dla studentów i pracowników naukowych.

Piotr Staszkiwicz – biegły rewident, adiunkt w Instytucie Finansów Korporacji i Inwestycji Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. Pracował w Ernst & Young, Najwyższej Izbie Kontroli, Komisji Nadzoru Finansowego. Prowadził wykłady w City University of Seattle (Stowacja) oraz Collegium Civitas w Warszawie; wykładowca na studiach podyplomowych SGH: Akademii Profesjonalnego Inwestowania oraz Akademii Ubezpieczeń. W 2001 roku uzyskał prawo wykonywania zawodu rewidenta w Wielkiej Brytanii wydane przez Association of Chartered Certified Accountants.

Zamówienia:

infolinia 801 04 45 45, fax 22 535 80 01

zamowienia.ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

ISBN 978-83-264-4513-2

9 788326 445132

Cena 99 zł (w tym 5% VAT)

Oficyna

a Wolters Kluwer business